

STAF SCHOETERS

DE TWEEDE TOEN
EN NU
WERELDOORLOG

W.O. II IN MONUMENTEN EN BEGRAAFPLAATSEN

Schoeters, Staf
De Tweede Wereldoorlog. Toen en nu.
W.O. II in monumenten en begraafplaatsen.

© 2013, Staf Schoeters, Uriel bvba en Davidsfonds Uitgeverij nv
Blijde Inkomststraat 79-81, 3000 Leuven
www.davidsfonds.be

Vormgeving binnenwerk: Studio Dermaux VOF

Omslagontwerp: Studio Dermaux VOF

Omslagfoto's: Bib Serneels

Fotografie: Bib Serneels

Eindredactie: Luc Corremans

D/2013/0240-80

ISBN 978 90 5826 942 2

NUR 689

*Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd,
opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige
vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of
op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.*

**‘Oorlog is een laffe vlucht
uit de problemen van de vrede.’**

Thomas Mann

VOORWOORD

Het idee voor dit boek ontstond uit het werk 'De Grote Oorlog – Toen en nu, WO I in monumenten en begraafplaatsen', dat in 2011 verscheen bij Uitgeverij Davidsfonds en dat sindsdien kan bogen op een ruime en gewaardeerde belangstelling, in die mate zelfs dat beide boeken nu in een 'broer-zus'-combinatie op de markt worden gebracht, en also een mooie dubbeleditie vormen over de geschiedenis van beide wereldoorlogen, verteld aan de hand van monumenten en begraafplaatsen.

In dit overzicht gaan wij op gelijkaardige wijze tewerk, deze keer met betrekking tot de Tweede Wereldoorlog, en maken een samenvatting van, althans naar onze mening, de voornaamste locaties waar monumenten, gedenktekens en militaire begraafplaatsen de dag van vandaag nog verwijzen naar strijd, doorstane beproevingen, aangerichte gruweldaden tijdens WO II, alsook naar gebeurtenissen die de hoop op bevrijding en vrede dichterbij brachten gedurende de periode 1940-1945.

Volledigheid met betrekking tot al het bestaande wat nog herinnert aan de Tweede Wereldoorlog in België en het Groothertogdom Luxemburg was niet onze betrachting. Dit werk biedt bijgevolg geen overzicht van onder meer alle nog bestaande bunkers daterend uit de oorlog, of van achteraf aangebrachte gedenktekens. Dat zou veeleer het opzet uitmaken van een uitgebreide en gedetailleerde militaire erfgoedinventaris.

Als algemene richtlijn kunnen we stellen dat de monumenten die werden opgericht in de periode tussen beide wereldoorlogen, en waar achteraf namen van slachtoffers uit de Tweede Wereldoorlog werden aan toegevoegd, niet werden opgenomen in dit overzicht. Tevens opteerden zowel auteur als fotograaf meer voor het unieke dan voor het modale, meer voor diversiteit dan voor herhaling.

De chronologie van het verloop van de oorlog werd gerespecteerd, wat samenvalt met enkele duidelijk te onderscheiden thema's die behandeld worden in zes opeenvolgende hoofdstukken: 'De voorbereiding op de nakende oorlog', 'De Achttiendaagse Veldtocht', 'België onder Duits militair bestuur', 'België onder Duits burgerlijke bestuur & de bevrijding', 'Het Ardennenoffensief' en 'Sag mir wo die Gräber sind' (een overzicht van de voornaamste militaire begraafplaatsen).

Deze keer hebben we het terrein ook uitgebreid tot het Groothertogdom Luxemburg, wegens het feit dat we de oorlogsgebeurtenissen die daar plaatsvonden, inzonderheid het Ardennenoffensief, bezwaarlijk buiten beschouwing konden laten.

We hopen dat de lezer zich kan vinden in de keuzes die we maakten, en dat we met woord & beeld een stukje hebben bijgedragen tot een beter algemeen inzicht in de tragische omstandigheden en gebeurtenissen die deel uitmaken van ons collectief verleden.

Staf Schoeters

DE TWEEDE ^{TOEN} EN ^{NU} WERELDOORLOG

Voorwoord	5
Inleiding	6
DEEL I	8
België bereidt zich voor op een nakende Duitse inval	
Deel II	18
De Achttiendaagse Veldtocht	
Deel III	44
België onder Duits militair bestuur	
Deel IV	126
België onder Duits burgerlijk bestuur & de bevrijding	
Deel V	178
Het Ardennenoffensief	
Deel VI	228
“Sag mir wo die Gräber sind”	
Bibliografie	254

VOORWOORD

Het idee voor dit boek ontstond uit het werk 'De Grote Oorlog – Toen en nu, WO I in monumenten en begraafplaatsen', dat in 2011 verscheen bij Uitgeverij Davidsfonds en dat sindsdien kan bogen op een ruime en gewaardeerde belangstelling, in die mate zelfs dat beide boeken nu in een 'broer-zus'-combinatie op de markt worden gebracht, en alzo een mooie dubbeleditie vormen over de geschiedenis van beide wereldoorlogen, verteld aan de hand van monumenten en begraafplaatsen.

In dit overzicht gaan wij op gelijkaardige wijze tewerk, deze keer met betrekking tot de Tweede Wereldoorlog, en maken een samenvatting van, althans naar onze mening, de voornaamste locaties waar monumenten, gedenktekens en militaire begraafplaatsen de dag van vandaag nog verwijzen naar strijd, doorstane beproevingen, aangerichte gruweldaden tijdens WO II, alsook naar gebeurtenissen die de hoop op bevrijding en vrede dichterbij brachten gedurende de periode 1940-1945.

Volledigheid met betrekking tot al het bestaande wat nog herinnert aan de Tweede Wereldoorlog in België en het Groothertogdom Luxemburg was niet onze betrachting. Dit werk biedt bijgevolg geen overzicht van onder meer alle nog bestaande bunkers daterend uit de oorlog, of van achteraf aangebrachte gedenktekens. Dat zou veeleer het opzet uitmaken van een uitgebreide en gedetailleerde militaire erfgoedinventaris.

Als algemene richtlijn kunnen we stellen dat de monumenten die werden opgericht in de periode tussen beide wereldoorlogen, en waar achteraf namen van slachtoffers uit de Tweede Wereldoorlog werden aan toegevoegd, niet werden opgenomen in dit overzicht. Tevens opteerden zowel auteur als fotograaf meer voor het unieke dan voor het modale, meer voor diversiteit dan voor herhaling.

De chronologie van het verloop van de oorlog werd gerespecteerd, wat samenvalt met enkele duidelijk te onderscheiden thema's die behandeld worden in zes opeenvolgende hoofdstukken: 'De voorbereiding op de nakende oorlog', 'De Achttiendaagse Veldtocht', 'België onder Duits militair bestuur', 'België onder Duits burgerlijke bestuur & de bevrijding', 'Het Ardennenoffensief' en 'Sag mir wo die Gräber sind' (een overzicht van de voornaamste militaire begraafplaatsen).

Deze keer hebben we het terrein ook uitgebreid tot het Groothertogdom Luxemburg, wegens het feit dat we de oorlogsgebeurtenissen die daar plaatsvonden, inzonderheid het Ardennenoffensief, bezwaarlijk buiten beschouwing konden laten.

We hopen dat de lezer zich kan vinden in de keuzes die we maakten, en dat we met woord & beeld een stukje hebben bijgedragen tot een beter algemeen inzicht in de tragische omstandigheden en gebeurtenissen die deel uitmaken van ons collectief verleden.

Staf Schoeters

INLEIDING

Nooit eerder in de geschiedenis woedde er een wereldbrand die meer slachtoffers maakte, meer vernietigingskracht ontwikkelde, gruwelijker en mensonwaardiger was, dan de Tweede Wereldoorlog. Nagenoeg 1,7 miljard mensen uit 61 landen, wat neerkomt op ongeveer 75% van de toenmalige wereldbevolking, raakten bij het conflict betrokken. Officieel brak de oorlog uit op 1 september 1939, met de Duitse inval in Polen, en zes jaar later zou hij eindigen met de Japanse overgave op 2 september 1945.

De aanleiding tot het conflict is complex en meervoudig. In 'The origins of the Second World War' haalt de Britse historicus A.J.P. Taylor enkele gebeurtenissen en omstandigheden aan die in mindere of meerdere mate hebben bijgedragen tot het uitbreken van de wereldbrand.

Algemeen kan men stellen dat de oorlog zijn wortels had in de Eerste Wereldoorlog. Duitsland kwam weliswaar als verliezer uit de Grote Oorlog maar behield zijn industrieel potentieel, en de rechtse militaire elite hield vast aan de 'Dolchstosslegende', die vooropstelde dat de Duitse militaire macht in 1918 ondermijnd was geworden door politieke manipulaties van Joden en marxisten op het thuisfront. De herstelbetalingen die Duitsland door de geallieerden in 1919, bij uitvoering van het Verdrag van Versailles, kreeg opgelegd, zetten kwaad bloed bij de verliezers en wogen zwaar op de economie van Duitsland. Tel daarbij nog de bezetting van het Ruhrgebied door de geallieerden, de opgelegde beperkingen met betrekking tot zijn militaire ontplooiing, de terugkeer van Elzas-Lotharingen onder Franse vlag, en de lijnen zijn uitgezet voor toenemende Duitse frustraties en een sluimerend streven naar revanche. Precies deze gevoelens en emoties zouden wat later uitmonden in een rigoureuze nationaalsocialisme met als boegbeeld een populist met onverholten dictatoriale trekjes, die de Duitse bevolking, verpauperd en gedesillusioneerd door de algemene economische terugloop en de beurskrach van 1929, voorspiegelt dat hij Duitsland weer groot en sterk zal maken.

Blufpoker

Wanneer na de verkiezingen van 1933 Hitler aan de macht komt, zal hij keer op keer een gewaagd spelletje blufpoker spelen met de Volkenbond, een op 10 januari 1920 opgerichte internationale organisatie ter bevordering van internationale samenwerking en veiligheid (voorloper van de Verenigde Naties), die moest toezien op de naleving van het Verdrag van Versailles. Een eensluidend, consequent en doortastend optreden van de Volkenbond had ongetwijfeld de desastreuze groei van het Duits militair potentieel en de uiteindelijke macht van Hitler kunnen voorkomen. De reden waarom dit niet gebeurde moet wellicht gezocht worden in de oorlogsmoeheid en de militaire afbouw van Frankrijk en Groot-Brittannië, die er letterlijk alles voor over hadden om een gewapend conflict te vermijden en die zich verscholen achter verdragen die keer op keer werden geschonden door Hitler.

Door steeds opnieuw de inzet te verhogen, eerst met de opheffing van de bezetting van het Ruhrgebied, later met de annexatie van Oostenrijk, Sudetenland en Tsjecho-Slowakije, verlegde nazi-Duitsland voortdurend zijn grenzen naar de verwezenlijking van een groter Lebensraum voor de Duitse natie, een voornemen dat Hitler al in 1927 had aangekondigd in 'Mein Kampf'.

Hierbij dringt ook de overweging zich op dat mogelijk de Volkenbond niet geheel wars was van een Duitse gebiedsuitbreiding naar het oosten, zolang dit een buffer zou opwerpen tegen een eventuele communistische dreiging vanuit de Sovjet-Unie. Hoe dan ook, met het afsluiten van een niet-aanvalspact met de Sovjet-Unie en de uiteindelijke inval in Polen, overspeelde Hitler zijn hand. De gevolgen waren nauwelijks te overzien ...

België in het Interbellum

Na de Eerste Wereldoorlog zette een algemene malaise, gekenmerkt door inflatie en werkloosheid, de toon. Het zou tot 1925 duren vooraleer er in ons land sprake kon zijn van enig economisch herstel. In 1919 werd het enkelvoudig algemeen kiesrecht voor mannen ingevoerd, maar het zou nog tot 1948 duren alvorens ook vrouwen hun stem mochten uitbrengen. In de periode van de wederopbouw na de Eerste Wereldoorlog tot aan het begin van de Tweede Wereldoorlog werd ons land geleid door coalitieregeringen bestaande uit katholieken, socialisten en liberalen. Het Vlaamsch Nationaal Verbond (VNV) was een partij in opgang, die na verloop van tijd trekjes ging vertonen vergelijkbaar met het fascisme in Italië en het nationaal-socialisme in Duitsland. In het Interbellum zag ook de Communistische Partij van België (de latere KPB) het licht.

Het kabinet Jaspar (1926-1927) ging over tot een devaluatie van de Belgische frank, wat handel en industrie de nodige impulsen gaf, een maatregel die echter teniet werd gedaan door de wereldcrisis van 1927. Een nieuwe devaluatie leidde andermaal tot een opleving van de economie in 1935. De sociale wetgeving werd aangepast, wat onder meer leidde tot het stakingsrecht (1921), de achturige werkdag en vaste afspraken met betrekking tot het minimumloon (1936).

In 1925 sloot België zich aan bij de Locarno-verdragen, waardoor ons land werd opgenomen in een systeem van collectieve veiligheid. Nadat Duitsland zijn toetreding opgaf keerde ons land terug naar de neutraliteitspolitiek, wat evenwel niet zou kunnen voorkomen dat we andermaal bij de volgende wereldoorlog betrokken raakten.

De Auteur

Wist u dat ... ?

... het totaal aantal dodelijke slachtoffers (zowel militairen als burgers) tijdens WO II wordt geschat op 55 miljoen (afgezien van de 'ongewenste minderheden' die omkwamen in vernietigings- en interneringskampen)?

... dit een veelvoud is van het aantal slachtoffers tijdens de Eerste Wereldoorlog?

... de landen die de zwaarste tol aan mensenlevens betaalden de Sovjet-unie, China, Duitsland, Polen en Japan waren?

JANUARI 1940 – 10 MEI 1940

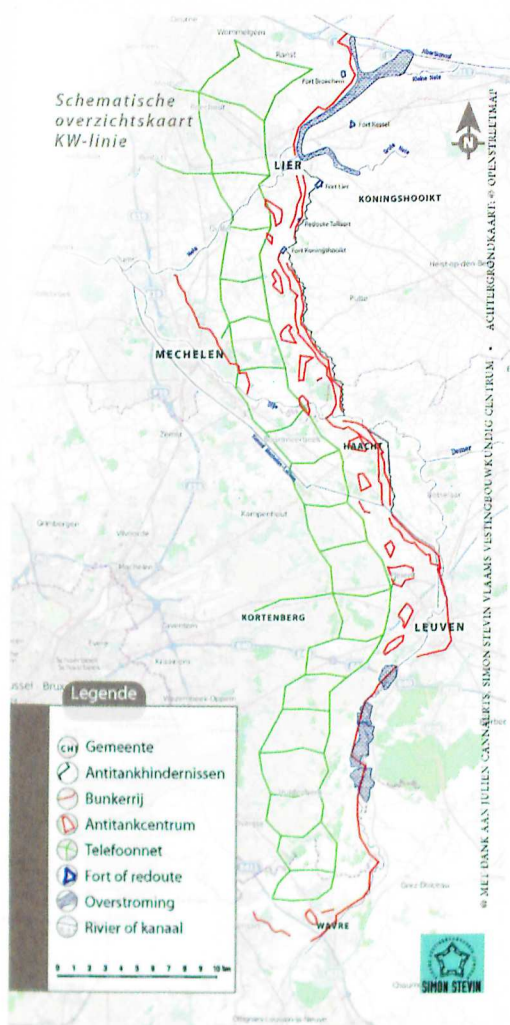
DEEL I

**België bereidt zich voor op
een nakende Duitse inval**

België bereidt zich voor op een nakende Duitse inval

In België was men naar analogie met de militaire structuur tijdens de Eerste Wereldoorlog blijven vasthouden aan een krijgsmacht met aan het hoofd de koning (Leopold III), de stafchef van het leger (luitenant-generaal Michiels) en de minister van Defensie (luitenant-generaal Denis).

Leopold volgde het voorbeeld van zijn vader en was een fervent voorstander van de Belgische neutraliteitspolitiek. Desondanks was men in de zomer van 1931 – toen het vrijwel voor iedereen duidelijk werd dat een oorlog op termijn onvermijdelijk was – overgegaan tot mobilisatie. Begin 1940 kwam het effectief van het Belgische leger neer op circa 650 000 manschappen (nagenoeg 8% van de toenmalige bevolking), uitgerust met veelal verouderd en slecht onderhouden materieel als gevolg van de lage budgetten die in het interbellum aan de strijdkrachten waren toegewezen. Te veel aandacht en financiële middelen werden ook besteed aan een verouderde en statische conceptie van oorlogvoering, met de nadruk op forten en antitankkrachten. Rekening houdend met deze beperking werd de verdediging van ons land waargenomen door opeenvolgende verdedigingslijnen aan de landsgrenzen en in het binnenland door een dekkingstelling, die zich uitstreckte van Antwerpen tot Luik langs het Albertkanaal, en een weerstandslinie van Antwerpen tot Namen, de zogenaamde KW-linie (Koningshooikt-Waver).

Bij een Duitse aanval zouden de Belgen het stuk tussen Antwerpen en Leuven verdedigen, het Britse Expeditieleger de strook tussen Leuven en Waver, de Fransen het stuk tussen Waver en Namen.

De Antwerpse Antitankgracht

In de periode 1937-1938 werd als onderdeel van de Stelling Antwerpen, aansluitend bij de buitenste fortengordel die dateerde van voor de Eerste Wereldoorlog, een antitankgracht aangelegd. Deze gracht (oorspronkelijk 3 m diep en 16 m breed), soms ook foutief aangeduid met de benaming 'kanaal', had een lengte van ongeveer 33 km en omsloot de stad Antwerpen in een kwartcirkel van noord naar oost op 15 km van het centrum. Deze uitgraving, die de Schelde ter hoogte van Berendrecht met het Albertkanaal in Oelegem verbond, had als doel tanks en ander rollend materieel te verhinderen Antwerpen te bereiken.

Een kijkje op een strook van de antitankgracht, met een nog zichtbaar verloop van Stabroek tot Kapellen en Brasschaat (de andere delen verdwenen met de aanleg van het Delwaidedok en de E19). Deze antitankgracht zou in de loop van de oorlog evenwel geen rol spelen. De nog bestaande locatie is ondertussen natuurgebied.

Antitankgracht van de KW-stelling (Koningshooikt-Waver)

Ook de antitankgracht van de KW-stelling in Haacht (centraal België), gebouwd gedurende de periode '39 en mei '40, was uitgerust met gevechts-, communicatie- en sasbunkers. Ook deze stelling bleek uiteindelijk nutteloos omdat de Duitsers via de Ardennen en Noord-Frankrijk doorbraken en dus achter deze linie terechtkwamen.

Deze gevechtsbunker van het type PS2, gelegen aan de Oude Booischotsebaan te Bonheiden, maakte deel uit van de KW-linie.

De antitankgracht had een zaagvormig verloop met telkens rechte stukken van enkele honderden meter, met op de hoeken geschutbunkers en enkele sasbunkers die het grachtwater op peil moesten houden.

Antitankgracht van de KW-stelling (Koningshooikt-Waver)

Ook de antitankgracht van de KW-stelling in Haacht (centraal België), gebouwd gedurende de periode '39 en mei '40, was uitgerust met gevechts-, communicatie- en sasbunkers. Ook deze stelling bleek uiteindelijk nutteloos omdat de Duitsers via de Ardennen en Noord-Frankrijk doorbraken en dus achter deze linie terechtkwamen.

Deze gevechtsbunker van het type PS2, gelegen aan de Oude Booischotsebaan te Bonheiden, maakte deel uit van de KW-linie.

Een vliegtuigcrash onthult het Duitse aanvalsplan

*Het wrak van
de neergestorte
Messerschmitt
nabij Vucht.*

*Piloot majoor Erich
Hoenmanns en majoor
Helmut Reinberger.*

Op 10 januari 1940 maakte een Messerschmitt Bf 108 Taifun van de Duitse *Luftwaffe* een noodlanding op Belgisch grondgebied in de velden nabij het dorpje Vucht (Limburg) niet ver van de Maas. Piloot majoor Hoenmanns en majoor Reinberger waren op weg naar Keulen toen ze door de dichte mist in problemen kwamen en ze de Maas voor de Rijn aanzagen.

*Vluchtplan & afwijking.
De groene stippellijn geeft de
geplande vluchtroute aan van
Münster naar Keulen. De rode
stippellijn toont aan hoe de piloot
door toedoen van de mist afweek
van zijn koers wat resulteerde in
een noodlanding nabij Vucht.*

Beiden overleefden de crash en toen Reinberger de navigatiefout inzag probeerde hij de geheime documenten - die betrekking hadden op een deel van de geplande Duitse inval in Nederland, Luxemburg en België (bekend onder de codenaam *Fall Gelb*) en die bestemd waren voor het Oberkommando des Heeres (OKH - het militair opperbevel van het Duitse leger) in Keulen - in allerijl te verbranden. De tussenkomst van Belgische grenswachters, die de Duitsers arresteerden en de documenten overmaakten aan de inlichtingendienst van het Belgische leger.

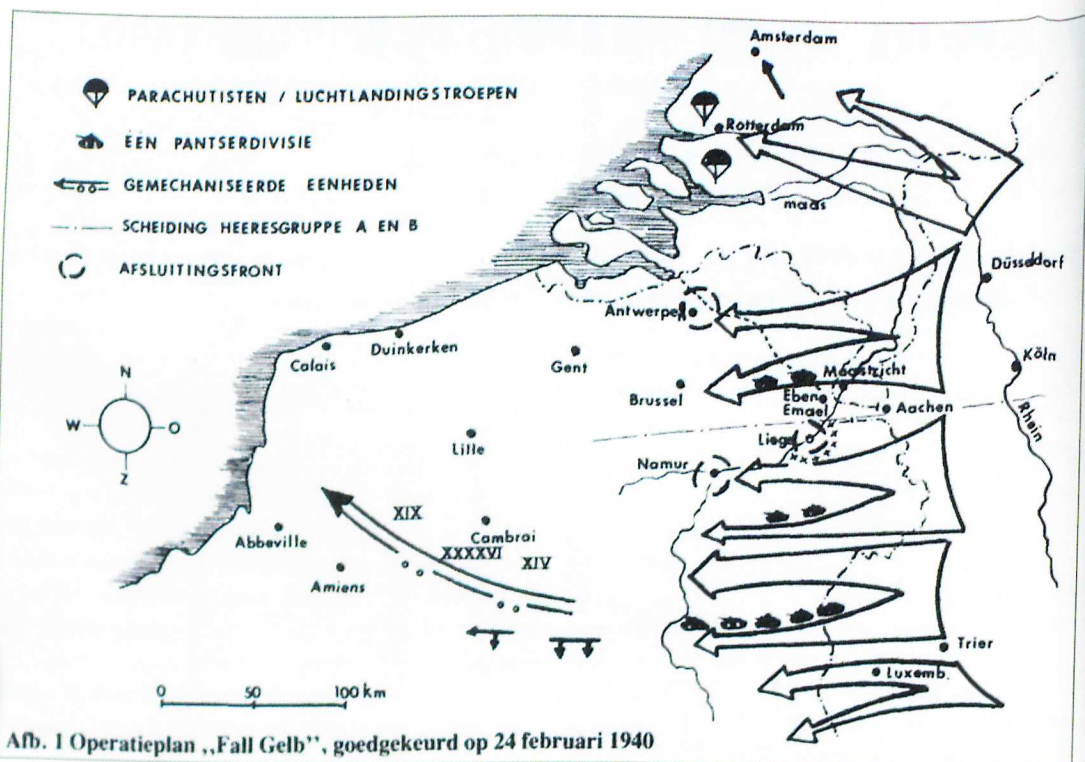
In 2005 werd de herdenkingssite te Vucht vernieuwd. Een schaalgetrouwe afdruk in roestvrij staal markeert nu de plek waar de Messerschmitt Bf 108 een noodlanding maakte. Op de voorgrond, boven de crash-site, een beeldhouwwerk naar een concept van Michel Clerkx, dat de meanderende Maas met zijn uiterwaarden en vruchtbare gebieden symboliseert.

'Fall Gelb'

De gedeeltelijke onthulling van het Duitse aanvalsplan zou een merkwaardig effect hebben op de uiteindelijke Duitse inval, en dit om diverse redenen.

Om te beginnen zag de geallieerde legerleiding in het uitlekken van het Duitse aanvalsplan een bevestiging van haar eigen vermoeden. Men ging er namelijk van uit dat de Duitsers andermaal zouden opteren voor een aanval naar analogie met het von Schlieffen plan dat reeds dateerde van voor de Eerste Wereldoorlog. Dat plan voorzag in een aanvalsgolf vertrekkend vanuit het oosten (Duitsland), naar het westen (Nederland & België) om ten slotte uit te waaieren naar het zuiden (Frankrijk). Anderzijds hielden de geallieerden ook rekening met de mogelijkheid dat zowel de noodlanding als de documenten een deceptie waren. Desondanks bereidden de geallieerden een tegenoffensief voor, dat erop neerkwam dat het Franse 7de Leger, bij een eventuele Duitse aanval vanuit het noord-oosten (Nederland), via Antwerpen een omtrekkende beweging achter het Albertkanaal zou maken richting Maastricht en Luik.

Zowel Frankrijk als Engeland drongen er bij Leopold III op aan om hun troepen preventief stellingen te laten innemen op Belgisch grondgebied. De koning weigerde. Zoals zijn vader in de Grote Oorlog hield ook hij vast aan de Belgische neutraliteit. Het zou het begin inluiden van spanningen tussen de koning en de Belgische regering, evenals tussen Leopold III en de geallieerde mogendheden.

In Duitsland moest *Fall Gelb* aangepast worden naar aanleiding van de gebeurtenis in Vucht. De aanval, gepland voor 17 januari, werd door Hitler voor onbepaalde tijd uitgesteld. Het plan werd ook gedeeltelijk herzien. Het gros van de Duitse luchtlandingstroepen, dat oorspronkelijk zou worden ingezet in de Ardennen, werd nu voorzien voor een aanval in Nederland. Een handige zet van de Duitsers, want het sterkte de geallieerden in hun veronderstelling van een aanvalsgolf komende uit Nederland.

Het Messerschmitt-incident en het deels uitlekken van *Fall Gelb* speelde Hitler paradoxaal genoeg een ware verrassingsaanval in handen.

De Duitse Legergroep A, onder bevel van generaal Erich von Manstein en met generaal Heinz Guderian als pantserkorpscommandant, zou met gemechaniseerde eenheden en pantserdivisies een onderhandse sikkelbeweging uitvoeren: vertrekkend uit het oosten, dwars door de Ardennen. Vervolgens, met Sedan als scharnierpunt, naar het zuiden (Noord-Frankrijk) en ten slotte naar het noordwesten; richting de Kanaalhavens Calais en Duinkerken. De moeilijke doortocht tussen Namen en de Franse Maginotlinie, doorheen de ontoegankelijk geachte Ardennen, was een gok, die lukte door het feit dat de geallieerden op het verkeerde been waren gezet (als gevolg van de plannen gevonden bij de vliegtuigcrash in Vucht), dankzij de ondersteuning van de Duitse *Luftwaffe* en de snelheid waarmee de pantsers en gemechaniseerde eenheden oprukten doorheen Frankrijk, wat in de krijgskunde aanleiding gaf tot een nieuw begrip: de *Blitzkrieg*.